

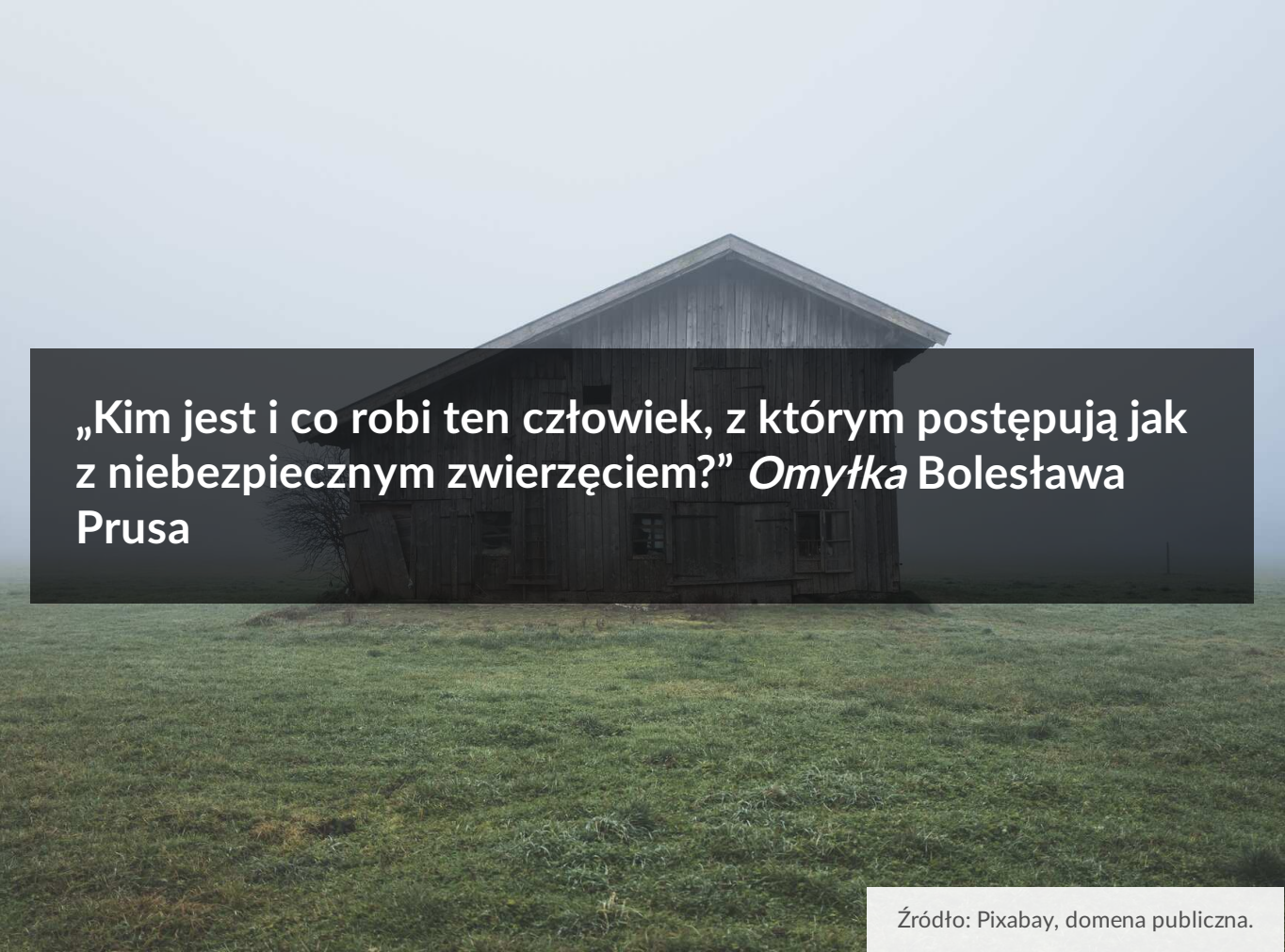
„Kim jest i co robi ten człowiek, z którym postępują
jak z niebezpiecznym zwierzęciem?” *Omyłka*
Bolesława Prusa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Stefan Kieniewicz, *Historia Polski 1795 - 1918*, Warszawa 1968, s. 268.
- Źródło: Juliusz Kleiner, *W kręgu historii i teorii literatury*, Warszawa 1981, s. 424.
- Źródło: Janina Kulczycka Saloni, *Bolesław Prus*, Warszawa 1975, s. 26.
- Źródło: Maria Dąbrowska, *Wstęp*, [w:] Bolesław Prus, *Wybór pism*, Warszawa 1954, s. 23.

- Źródło: Maria Jolanta Olszewska, *Omyłka, czyli Bolesława Prusa rozrachunki z rokiem 1963*, Warszawa 2014, s. 273.
- Źródło: Grażyna Borkowska, *Bolesław Prus - dziwność istnienia*, [w:] tejże, *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1996, s. 79.
- Źródło: Józef Bachórz, *Przytłumiona nuta. Motywy autokratyczne w pamiętnikarstwie polskim o powstaniu styczniowym*, [w:] *Literatura i jej konteksty. Prace ofiarowane Czesławowi Kłakowi*, red. J. Rusin, K. Maciąg, Rzeszów 2005, s. 155.
- Źródło: Aleksander Głowacki (B. Prus), *Listy*, Warszawa 1959, s. 24.
- Źródło: Grażyna Borkowska, *Bolesław Prus - dziwność istnienia*, [w:] *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1996, s. 80.
- Źródło: Bolesław Prus, *Omyłka*, Warszawa 1991, s. 14.
- Źródło: Bolesław Prus, *Omyłka*, Warszawa 1991, s. 19.
- Źródło: Bolesław Prus, *Omyłka*, Warszawa 1991, s. 21.

„Kim jest i co robi ten człowiek, z którym postępują jak z niebezpiecznym zwierzęciem?” *Omyłka* Bolesława Prusa

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Bolesław Prus (literacki pseudonim Aleksandra Głowackiego; pisarz zaczerpnął go z rodzowego herbu Prus), mając 16 lat, porzucił naukę w gimnazjum, aby wziąć udział w powstaniu styczniowym. Ranny w jednej z potyczek, został aresztowany przez władze rosyjskie. Sąd wojenny pozbawił go szlachectwa. Epizod powstańczy okupił pisarz nie tylko ranami i pobytem w ciężkim więzieniu, ale także agorafobią oraz nadwrażliwością na światło słoneczne wymagającą noszenia ciemnych okularów. Jego starszy brat, także uczestnik powstania, popadł w szaleństwo i wymagał nieustannej opieki. *Omyłka* jest próbą rozrachunku Prusa z pamięcią o powstaniu styczniowym, które stało się dla pisarza bolesną życiową cezurą.

Twoje cele

- Poznasz okoliczności powstania opowiadania *Omyłka* autorstwa Bolesława Prusa.
- Określisz funkcję wprowadzenia do opowiadania *Omyłka* narratora dziecięcego.
- Przeanalizujesz fragmenty *Omyłki*, dokonując oceny postaw poszczególnych bohaterów.
- Scharakteryzujesz sposób przedstawiania polskich emigrantów polistopadowych w opowiadaniu *Omyłka*.

Przeczytaj

Powstańcze wydarzenia roku 1863, ich przebieg, ocena, analiza konsekwencji stanowiły jeden z dominujących tematów w literaturze polskiej nie tylko w pierwszych latach po powstaniu styczniowym, ale właściwie aż do wybuchu I wojny światowej. Historyk Stefan Kieniewicz w następujący sposób przedstawia bilans tej narodowej **irredenty**:

((**Stefan Kieniewicz**

Historia Polski 1795 - 1918

Powstanie styczniowe wypada uznać za największe z powstań polskich XIX wieku, jeśli brać pod uwagę czas trwania i liczbę uczestników. Hasłem jego była niepodległość; treścią społeczną - likwidacja ostatków ustroju feudalnego [...] Rezultatem była przegrana w walce o niepodległość, ale zarazem osiągnięcie celu w zakresie reform społecznych.

Bilans przegranej obejmuje dziesiątki tysięcy poległych i straconych, dziesiątki tysięcy zesłanych na Sybir, milionowe straty materialne. Obejmuje utratę wąskiej **autonomii** przyznanej Wielopolskiemu, rusyfikację szkół i administracji, duże ubytki polskości na Litwie i Rusi. A także kryzys moralny społeczeństwa, które na dłuższy czas przestało wierzyć w możliwość wyrwania się z obcego jarzma.

Źródło: Stefan Kieniewicz, *Historia Polski 1795 - 1918*, Warszawa 1968, s. 268.

Im dotkliwiej Polacy odczuwali klęskę z roku 1863, tym mocniej podkreślali heroizm zwyciężonych. Powstańczy mit utrwalali m.in. Józef Ignacy Kraszewski czy Eliza Orzeszkowa. Artur Grottger polski malarz, grafik, ilustrator i rysownik stworzył kilka sugestywnych cykli powstańczych zatytułowanych *Warszawa I*, *Polonia*, *Lituania*, *Wojna*. Zdaniem Juliusza Kleiner narodowy zryw był przedstawiany w tych dziełach jako:

((**Juliusz Kleiner**

W kręgu historii i teorii literatury

Artur Grottger, *Bitwa* z cyklu *Polonia*

Źródło: dostępny w internecie: Pinakoteka, domena publiczna.

[...] powstanie młodzińców - entuzjastów, z tęsknym pięknem młodości, stratowanej przez los barbarzyński, z blaskiem zapału, który nie uznaje rzeczy niemożliwych, z gestem romantycznego, marzycielskiego bohaterstwa, z tragizmem daremności ofiar i wysiłków, z dziwnym urokiem dziejowego czynu, w którym nastroju było więcej niżli planu.

Źródło: Juliusz Kleiner, *W kręgu historii i teorii literatury*, Warszawa 1981, s. 424.

Bolesław Prus w okresie studiów w Szkole Głównej [1871 rok]

Źródło: Konrad Brandel, Wikimedia Commons.

Dla Bolesława Prusa - pisarza i publicysty, ale przede wszystkim uczestnika powstania - narracja o charakterze **kompensacyjnym** była nie do przyjęcia. Jak zauważa Janina Kulczycka-Saloni:

Janina Kulczycka Saloni

Bolesław Prus

Biorąc udział w narodowym zrywie Aleksander rzucił na szalę wszystko: przyszłą karierę życiową, szczęście osobiste, życie nawet. Z powstania wyszedł chory, przekonany, że odniesiona w bitwie rana zaciąży na całym jego dalszym życiu, zmniejszając jego fizyczną i psychiczną

odporność [...], ale co najważniejsze - stracił w powstaniu wiele młodzińczych złudzeń: wiarę w możliwość rozwiązania sprawy polskiej na drodze bohaterskiego zrywu, a także wiarę w wartość własnego narodu. [...] ciężko odczuł także, jak wszyscy uczestnicy powstania, którzy po jego upadku pozostali w kraju, gwałtowną zmianę społeczeństwa w stosunku do uczestników ruchu. Tę samą młodzież, którą ogólne nastroje, opinia publiczna pchnęły do udziału w leśnych, »partiach«, witano jako lekkomyślnych sprawców klęski narodowej, gdy wracali złamani przegraną.

Źródło: Janina Kulczycka Saloni, *Bolesław Prus*, Warszawa 1975, s. 26.

W liście do przyjaciela Mścisława Godlewskiego sam Prus pisał:

((Aleksander Głowacki (B. Prus)

Listy

Gdyby zebrać w jedno miejsce krew wylaną przez Polaków za wolność, może powstałoby drugie Gopło; gdyby zgromadzić kości tych, co polegli w bojach, na szubienicach, na katorgach, na osiedleniach i wszelkiego rodzaju tułactwach, może usypałby się drugi Wawel. [...] Lecz... jakież z tego pożytek? Nie ma! ... i nawet nie może, gdyż polski patriotyzm składa się z wybuchów namiętnych gwałtownych, z wybuchów uczucia, którego, niestety! nie oświeślał rozum i nie przerodził go w akty twórczej woli.

Źródło: Aleksander Głowacki (B. Prus), *Listy*, Warszawa 1959, s. 24.

Słowa te stanowią klucz do interpretacji *Omyłki*, drukowanej przez Prusa w 1885 roku na łamach petersburskiego „Kraju” (wydanie książkowe w 1888). Opowiadanie, noszące pierwotnie tytuły *Szpieg* lub *Vox populi*, zostało chłodno przyjęte przez czytelników. Krytycy zarzucali pisarzowi brak patriotyzmu, odczytując *Omyłkę* przede wszystkim jako rozrachunek z trudnym spadkiem powstania styczniowego i zamach na narodową martyrologię. Prus, pisząc opowiadanie, stanął przed problemem wiarygodnego przedstawienia powstańczej klęski. Odnosząc się do minionych wydarzeń, chciał podejmować zagadnienia ważne dla chwili obecnej, wyznaczać perspektywy przyszłości. Zasadniczą przyczynę tragedii widział w braku politycznego realizmu oraz zmysłu przewidywania u polskich patriotów. Nie interesowała go powstańcza martyrologia. W *Omyłce*, jak zauważa Grażyna Borkowska:

((Grażyna Borkowska

Bolesław Prus - dziwność istnienia

Prus [...] zajmuje się mentalnością narodu podbitego lub po prostu mentalnością Polaków jako narodu podbitego. Syndrom obłądzonej twierdzy rozumie jako nadużywanie wzniosłej retoryki i jako niechęć wobec działań sprzecznych z zachowaniami zbiorowymi. Opinia publiczna, wykorzystująca często plotkę i pomówienie, staje się w czasach konspiracyjnego zamętu prawdziwym narzędziem terroru. Na szubienicy ginie starzec, który nie uległ ogólnemu entuzjazmowi i propagandzie łatwego zwycięstwa. Oskarżono go więc o zdradę i powieszono.

Źródło: Grażyna Borkowska, *Bolesław Prus - dziwność istnienia*, [w:] *tejże, Pozytywiści i inni*, Warszawa 1996, s. 79.

Józef Bachórz

“ ***Przytłumiona nuta. Motywy autokratyczne w pamiętnikarstwie polskim o powstaniu styczniowym*** ”

Autor *Omyłki* odstępuje od postromantycznej, [apologetycznej](#) oceny insurekcji. Ukazuje wiele pozerstwa połączonego z tchórzostwem w zachowaniu się rzeczników sprawy narodowej. Społeczeństwo ukazane przez Prusa w opowiadaniu znajduje się w stanie rozkładu – to zbiorowisko ludzi pozbawionych sumienia, [megalomanów](#) i oszustów.

Prus włączył się w budowanie »czarnej legendy« powstania, którą przeciwstawił »legendzie złotej« ujętej przez Elizę Orzeszkową w mityczną formułę gloria victis [łac. *chwała zwyciężonym*]

Źródło: Józef Bachórz, *Przytłumiona nuta. Motywy autokratyczne w pamiętnikarstwie polskim o powstaniu styczniowym*, [w:] *Literatura i jej konteksty. Prace ofiarowane Czesławowi Kłakowi*, red. J. Rusin, K. Maciąg, Rzeszów 2005, s. 155.

Maria Jolanta Olszewska twierdzi, że podstawowym celem *Omyłki* stała się:

“ **Maria Jolanta Olszewska**

Omyłka, czyli Bolesława Prusa rozrachunki z rokiem 1963

[...] [demistyfikacja](#) mitu insurekcyjnego, mającego swe fundamenty w filozofii mesjanistycznej i utrwalonego przede wszystkim w obrazach Artura Grottgera [...]. To one powodowały, że pamięć stycznia 1863 roku, przetworzona przez emocje zbiorowe i utrwalona w pamięci powszechnej [...] kształtowała narodową wyobraźnię i polskie [imponderabilia](#) oparte na stworzonej przez Mickiewicza koncepcji zbiorowej odpowiedzialności za zło dziejowe, jakiego w przeszłości mieli dopuścić się Polacy. [...] Prus, pisząc *Omyłkę*, ostro oponował przeciw celebrowaniu narodowej klęski, występował przeciw narodowej żałobie, atmosferze mistycyzmu i tragizmowi ofiary umierania za Ojczyznę, a więc mitologii życia społecznego prezentowanej jako zbiorowo wykreowany i przekazywany ciąg stereotypowych obrazów dotyczących Polski, warunków jej istnienia, wzorów osobowych »prawdziwego« czy też »dobrego« Polaka,

miejsca Polski w Europie, stosunków z Rosją. Każda próba zignorowania tych obrazów, odstępowania od ogłoszonego przez nie przesłania miała charakter **zaprzaństwa** i narodowej zdrady.

Źródło: Maria Jolanta Olszewska, *Omyłka, czyli Bolesław Prusa rozrachunki z rokiem 1963*, Warszawa 2014, s. 273.

Dla Prusa dzieje powstania styczniowego były pozbawione pozytywnej, heroicznej treści, gdyż nie mogły mieć pozytywnego wpływu na wyznaczanie kierunków materialnego i duchowego rozwoju narodu w przyszłości. Pisarz nigdy nie kwestionował prawa Polaków do wolności, chciał jedynie uniknąć powtarzania błędów, nakłonić społeczeństwo do otwartej debaty. Maria Dąbrowska pisała o autorze *Omyłki*:

((Maria Dąbrowska

Wstęp

[...] człowiek prawie tragiczny. Bo niedobrze to w Polsce być myślącym człowiekiem. My wolimy wszystko, niż myśleć. Wolimy umrzeć dla jakiejś sprawy, niż ją przemyśleć. A dzieje Prusa to nie tylko dzieje wielkiego serca, lecz i poszukującej myśli. [...] W jednej zwłaszcza dziedzinie poszukiwanie to jest męczarnią. [...] Polska myśl patriotyczna w warunkach niewoli nigdy nie mogła przejawić się dość przezroczyście i w pełni. To stawało się nieraz powodem fatalnych nieporozumień co do poglądów i stanowisk ludzi trosce patriotycznej usiłujących dać wyraz. Ofiarą fatalnej *Omyłki* był i Prus, nie mogący rozmawiać ze swym narodem prosto, jasno i bez ogródek.

Źródło: Maria Dąbrowska, *Wstęp*, [w:] Bolesław Prus, *Wybór pism*, Warszawa 1954, s. 23.

Słownik

agorafobia

(stgr. *agora* – plac, rynek; *phobos* – strach, lęk) – chorobliwy strach przed otwartą przestrzenią, zaburzenie psychiczne będące zespołem lęków wywołujących u człowieka panikę w nowych, nieznanych sytuacjach i okolicznościach

apologetyczny

(gr. *apologētikós* – broniący) – broniący przed zarzutami, usprawiedliwiający, a zarazem pochwalny

autonomia

(gr. *autonómos* – samorządny, niezależny) – samodzielność, niepodległość, samostanowienie, suwerenność

autokratyczny

(gr. *autokrátēia* – samowładztwo, władza absolutna) – władczy, niedemokratyczny, wymagający całkowitego posłuszeństwa

cezura

(łac. *caesura* – odcięcie) – moment rozgraniczający okresy

demistyfikacja

(ang. *demystification*) – zdemaskowanie mistyfikacji, czyli manipulacji służącej przekonaniu do jedynie pozornej prawdy

imponderabilia

(łac. *im-* – nie, *ponderabilis* – dający się zważyć) – rzeczy nieuchwytne, niedające się zważyć, zmierzyć, dokładnie określić, mogące jednak oddziaływać, mieć znaczenie

irredenta

(łac. *ir-* – nie, wł. *redento* – wyzwolony) – dążenie do połączenia w jednym państwie ziem o ludności zachowującej mowę i obyczaje kraju macierzystego

kompensacja

(łac. *compensatio* – wyrównanie rachunków) – równoważenie uczucia własnej niższości w pewnej dziedzinie przez dążenie do zaznaczenia swej wartości w innej

megalomania

(gr.) – przesadne wyobrażenie o własnej wartości

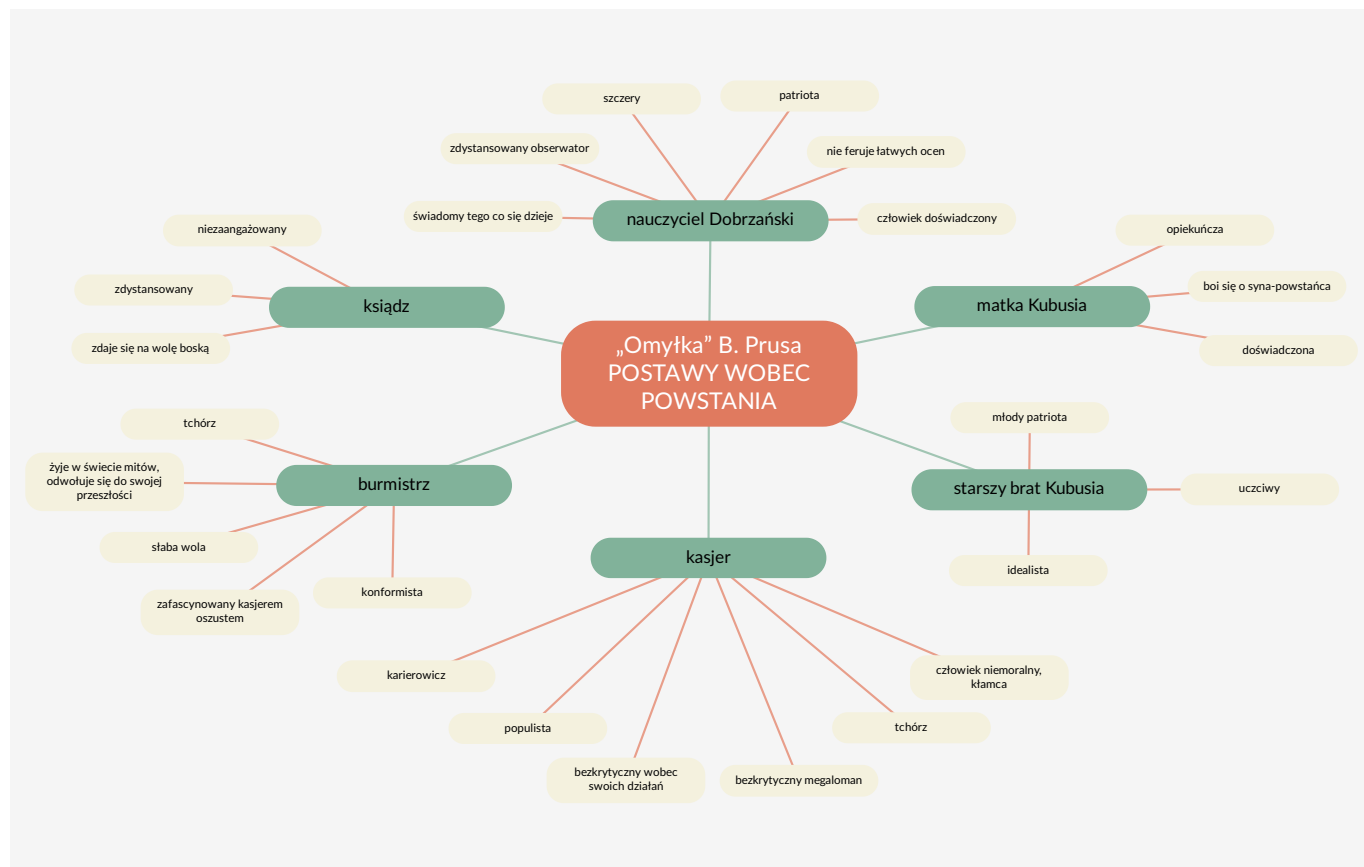
Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli dotyczącą *Omyłki* Bolesława Prusa. Zastanów się, w jaki sposób zaprezentowane na niej cechy poszczególnych bohaterów wpływały na ich stosunek do starca mieszkającego w chacie pod lasem. Zapisz swoje wnioski.

Polecenie 2

Wyjaśnij, w jaki sposób konstrukcja poszczególnych postaci w *Omyłce* Bolesława Prusa odzwierciedla postawy polskiego społeczeństwa wobec zrywów niepodległościowych. Zastanów się, czy jest to forma polemiki z mitem powstańczym zakorzenionym w polskiej kulturze.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż uczucia i emocje, które budzi w mieszkańcach miasteczka samotny starzec.

☐ agresja

☐ współczucie

☐ niechęć

☐ strach

☐ wstyd

☐ konsternacja

☐ nienawiść

☐ ciekawość

☐ politowanie

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij, z czego wynikają uczucia, które budzi w mieszkańcach miasteczka samotny starzec.

Zapoznaj się z fragmentem wypowiedzi Grażyny Borkowskiej na temat narracji w opowiadaniu *Omyłka*. Wskaż przykłady wydarzeń z opowiadania uzasadniających słuszność twierdzeń autorki.

((Grażyna Borkowska

Bolesław Prus - dziwność istnienia

Prus użył narracji retrospektywnej i wykorzystał ją [...] w sposób zbliżony do techniki filmowej. Przeniósł narratora w czas dzieciństwa i pokazał świat z perspektywy siedmioletniego chłopca. Nie był to zabieg czysto techniczny, lecz decyzja o kapitalnym znaczeniu. »Narrator« narrator Prusa demaskował groteskowe zachowania powstańców w sposób pozaideologiczny, pozadyskursywny. Siedmiolatek nie miał przecież poglądów politycznych, ale miał poczucie zdrowego rozsądku. Nie rozumiał wielu spraw, ale miał serce i umiał współczuć. Nie czytał Fredry, ale w rozeźnionym i w gruncie rzeczy tchórzliwym kasjerze, widział - m. in. pod wpływem uwag trzeźwego nauczyciela - indywiduum pokroju Papkina. Dziecięcy narrator *Omyłki* czynił najzwyklejsze obserwacje, nie przypuszczając nawet, że mówią one o psychologicznych i ludzkich kosztach powstania.

Źródło: Grażyna Borkowska, *Bolesław Prus - dziwność istnienia*, [w:] *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1996, s. 80.

Ćwiczenie 4

Scharakteryzuj postawy i zachowania poszczególnych bohaterów *Omyłki* Bolesława Prusa wobec „sprawy narodowej” we wskazanych sytuacjach.

- wieczorne spotkania w domu matki Antosia

kasjer

burmistrz

- działania wojenne docierają do miasteczka

kasjer

burmistrz

Zapoznaj się z poniższym fragmentem *Omyłki* Bolesława Prusa. Następnie określ postawę matki Antosia wobec decyzji starszego syna o uczestnictwie w powstaniu oraz wyjaśnij, co tę postawę determinuje.

((Bolesław Prus

Omyłka

— Pan wie — rzekła do nauczyciela — że Władek poszedł? [...]

Matka zaczęła mówić głosem trochę drżącym, lecz uśmiechając się chwilami:

— No, nie wiedziałam, że do tego prowadzi rozum uniwersytecki!...

Wydaliśmy na niego dziesięć tysięcy, a ja po śmierci męża pracowałam jak sługa, byle tylko jego popchnąć wyżej. Już nawet nie pamiętam, jak wyglądają całe trzewiki, a pomimo to mam długi. Gdybym dziś umarła, młodszy zostałby chyba pastuchem. A on, głowa domu, tymczasem poszedł na wojnę!... Nie tylko nie pytał się, ale nawet nie radził matki. Może dlatego, że wygląda na prostą babę!... [...] Oparła głowę na obu rękach.

— Myślałam, że wróci i tu osiadzie. Chciałam go ożenić, oddać cały dom, sama mieszkać na górze. Oni przyjmowaliby gości, a ja, w moim starym kaftanie, z kluczami, biegałabym za gospodarstwem. Chciałam go tylko widywać choć przy obiedzie, jeżeliby nie miał gości, oto wszystko... Czym nawet tego niewarta?... Czym kiedy narzekała, że tylko raz na miesiąc pisuje, a po parę lat nie przyjeżdża?... A on tak mi zapłacił!... Zastłoniła oczy, nie mogąc powstrzymać łez. — On nawet nie wie, com ja przy nim wycierpiała — mówiła, szlochając. — Urodził się najpierwszy, a był taki duży, że mało nie zmarła... Chorowałam dwa miesiące... A jak ssał!... Rany mi porobił na piersiach... Czasem z bólu ćmiło mi się w oczach, łzy... płynęły jak groch... Ale kiedy przyszła mamka, żal mi go było jej oddać. Bałam się, że może mnie będzie mniej kochał... No, i zgadłam!... Człowiek, kiedy wyjeżdża z karczmy, gdzie popasał, to jeszcze rzuci łaskawym okiem na szynkarza i powie mu dobre słowo...

A on wyrzekł się matki, jak nic... I pomyśleć tu, że go już może nie zobaczę...

Nauczyciel wstał od stołu, oglądając się za czapką. Matka także podniosła się i przelotnie spojrzała w okno.

— Gdzie pan idziesz? — spytała. — Napiszę list — odparł. [...] W tej chwili za oknem, poślizgując się na śniegu albo grzęznąc w błocie, z wolna włókł się stary człowiek, którego nazywano zdrajcą. Pan Dobrzański nie wdział go, ale matka spostrzegła. Drgnęły jej usta i na twarz wystąpił rumieniec. — Cóż to, wahasz się pani? — spytał zdziwiony nauczyciel. — Nie.

— Zatem — rzekł — powiem mu tak: matka pod błogosławieństwem nakazuje ci, ażebyś natychmiast wrócił.

— Nie.

— Więc nie pisać?...

— Owszem. — Więc cóż pisać?... — rzucił się nauczyciel.

— Napisz pan — szepnęła, łkając — że matka posyła mu swoje błogosławieństwo, o którym zapomniał...

Źródło: Bolesław Prus, *Omyłka*, Warszawa 1991, s. 14.

Między starcem z chaty pod lasem a nauczycielem (jego przyjacielem z lat walki narodowowyzwoleńczej) dochodzi do konfrontacji. Wyjaśnij, z czego wynika niesprawiedliwość sądów, opinii i plotek narosłych wokół postawy starca.

((Bolesław Prus

Omyłka

(fragment)

Byłeś waleczny i zdolny. Ale na emigracji szatan cię opętał...[...] Siałeś niezgodę... osłabiałeś ducha...

Źródło: Bolesław Prus, *Omyłka*, Warszawa 1991, s. 19.

((Bolesław Prus

Omyłka

(fragment)

Tak, wystrzegałeś się nas. Ale pomimo to... wiadano, że masz parę mieszkań, w domu nie nocujesz, że nawet przebierasz się za wyrobnika

Źródło: Bolesław Prus, *Omyłka*, Warszawa 1991, s. 19.

Ćwiczenie 7

Scharakteryzuj obraz Polaków na emigracji wyłaniający się z rozmowy starca i nauczyciela.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z wypowiedzią bohatera oskarżanego przez lata o zdradę, następnie zastanów się, czy posiada on znamiona postaci tragicznej. Uzasadnij swoje zdanie, odnosząc się do jego słów.

((Bolesław Prus

Omyłka

(fragment)

Nie zapomną mi inni, nawet ty sam, że, jak mówi Dobrzański, osłabiałem ducha... Miałem czas zastanowić się nad moim położeniem. Rozsądek przepowiadający klęskę jest jak puszczyk na cmentarzu, który woła: »Nie wstaniesz!...«. Taki głos jest zawsze nienawistny. A im dokładniej spełni się przepowiednia, tym większa niechęć do proroka... Dlatego — dodał po chwili — już nie spodziewam się ludzkiej życzliwości. Przestaną mnie nazywać zdrajcą, a zaczną wołać: »Patrzcie, to ten zły wieszczek, który widział niebezpieczeństwo i nie zaradził!«. Świat nie pyta, cośmy mówili, ale: czyśmy zapobiegli nieszczęściu? Tego już nie umiałem zrobić.

Źródło: Bolesław Prus, *Omyłka*, Warszawa 1991, s. 21.

Ćwiczenie 9

Określ w jednym zdaniu główny problem podjęty przez Bolesława Prusa w opowiadaniu *Omyłka*.

Praca domowa

Zastanów się jaką rolę w edukacji społecznej Antosia odegrały wydarzenia związane z tragiczną śmiercią starca. Weź pod uwagę to, czego chłopiec dowiedział się o relacjach międzyludzkich panujących w jego otoczeniu.

Dla nauczyciela

Autor: Maria Gniłka-Somerlik

Przedmiot: Język polski

Temat: „Kim jest i co robi ten człowiek, z którym postępują jak z niebezpiecznym zwierzęciem?” *Omyłka* Bolesława Prusa

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły *nie* oraz partykuły *-bym*, *-byś*, *-by* z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń *-ji*, *-ii*, *-i*; zapisu przedrostków *roz-*, *bez-*, *wes-*, *wz-*, *ws-*; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (*a*, *e*) oraz połączeń *om*, *on*, *em*, *en*; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia kontekst biograficzny opowiadania *Omyłka* Bolesława Prusa oraz poglądy autora na temat powstania styczniewego;
- charakteryzuje różne typy postaw wobec zrywów niepodległościowych;
- wyjaśnia, na czym polega tragizm postaci wykreowanych w opowiadaniu *Omyłka*;

- ocenia wpływ powstania styczniowego na losy i edukację społeczną przyszłych pokoleń.

Metody i techniki nauczania:

- odwrócona klasa;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- grafionotka.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji:

Przed lekcją

Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z treścią opowiadania *Omyłka* Bolesława Prusa oraz treścią sekcji: „Wstęp” i „Przeczytaj” w e-materiale. Zadaniem uczniów jest wynotowanie swoich spostrzeżeń na temat nowych, nieznanych im do tej pory faktów z życia pozytywistycznego pisarza. Formą przygotowania może być grafionotka sporządzona przez uczniów w domu.

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od pytania o najciekawsze i zaskakujące fakty z życia Bolesława Prusa, o których uczniowie dowiedzieli się ze wskazanych przed lekcją źródeł. Rozmowa kierowana jest na takie fakty, jak nazwisko pisarza oraz udział w powstaniu i jego konsekwencje. Nauczyciel po sprawdzeniu notatek (grafionotek) uczniów ocenia poziom przygotowania do lekcji.
2. Nauczyciel w podsumowaniu fazy wstępnej zauważa, że często literatura może być dla pisarza narzędziem do poradzenia sobie z trudnym doświadczeniem. Pyta uczniów, czy znają lub pamiętają utwory literackie, które – poza opowiadaniem *Omyłka* – także tego dowodzą.
3. Po wymianie pomysłów, nauczyciel sprawdza w dowolnej formie, czy uczniowie znają treść opowiadania Bolesława Prusa.

4. Po zaprezentowaniu celów lekcji, nauczyciel zapisuje jej temat na tablicy.

Faza realizacyjna

1. W ramach przeprowadzenia lekcji o charakterze odwróconym nauczyciel prosi uczniów o wykonanie ćwiczeń z sekcji „Sprawdź się”. Skupiają swoją uwagę przede wszystkim na postaci starca i postawie wobec niego pozostałych uczestników wydarzeń. Nauczyciel kontroluje przebieg tego etapu i ocenia wyniki pracy.
2. Praca z multimedium: uczniowie w tej fazie lekcji zapoznają się z „Mapą myśli”. Charakteryzują postaci: nauczyciela, matki i starszego brata Kubusia, kasjera, księdza, burmistrza. Zastanawiają się nad różnicami w ich postawach.

Faza podsumowująca

1. W podsumowaniu lekcji nauczyciel omawia z uczniami tytuł opowiadania Bolesława Prusa *Omyłka*. Może przytoczyć współczesną definicję słownikową tego wyrazu, np.: *omyłka to błąd, lapsus, pomyłka, czasami także drobny błąd w tekście (np. literówka w nazwisku), która wymaga sprostowania*. Cały zespół klasowy zastanawia się nad funkcją użycia tego terminu w opowiadaniu o tak tragicznym przebiegu akcji.
2. Nauczyciel zbierając refleksje na temat tytułu opowiadania, powraca do cytatu z tematu lekcji:

„*Kim jest i co robi ten człowiek, z którym postępują jak z niebezpiecznym zwierzęciem?*”

Uczniowie zastanawiają się nad konsekwencjami ferowania niesłusznych wyroków, nad pochopnie formułowanymi opiniami o innych, w tym także nad współczesnym pojęciem hejtu.

Praca domowa:

Zastanów się jaką rolę w edukacji społecznej Antosia odegrały wydarzenia związane z tragiczną śmiercią starca. Weź pod uwagę to, czego chłopiec dowiedział się o relacjach międzyludzkich panujących w jego otoczeniu.

Materiały dodatkowe:

- Barbara Bobrowska, *Małe narracje Prusa*, Warszawa 2003.
- *Bolesław Prus. Pisarz, publicysta, myśliciel*, red. M. Woźniakiewicz-Dziadosz, S. Fita, Lublin 2003.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.